

Департамент культури та взаємозв'язків з громадськістю
Черкаської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад «Обласна наукова бібліотека
імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради

Бібліотечний простір: трансформація та організація в сучасному вимірі

Методичні рекомендації

м.Черкаси
2017

Бібліотечний простір: трансформація та організація в сучасному вимірі: метод. рекомендації / Комунал. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. обл. ради; уклад. Т.В. Горда. – Черкаси. – 12с.

Підготувала
Редактор
Відповідальний за випуск
Комп'ютерний набір

Т. В. Горда
В. К. Величко
Л. П. Капкаєва
Т. В. Горда

Підписано до друку 20.09.2017 Тир.35 Ксерокс ОУНБ ім. Тараса Шевченка

Сучасні процеси, що відбуваються в нашій державі, прийнята Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» вимагають перегляду пріоритетів у роботі бібліотек та створення гнучкої, динамічної структури, комфортного середовища, привабливого простору для спілкування, навчання, відпочинку з використанням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, що забезпечують надання широкого спектру інноваційних послуг.

Зміни звичного способу діяльності бібліотек стали життєво необхідними, адже це єдиний, реальний крок для швидкої адаптації цієї соціальної інституції. Сьогодні вони представлені, насамперед, створенням інноваційних бібліотек нового типу. Першими ці заклади почали з'являтися в країнах Заходу, надалі створюються у наших найближчих сусідів, а нині функціонують і в Україні. Серед них такі формати як: «бібліотеки-кафе», «кафе-читальні», «медіа-бібліотеки», «бібліотеки-музеї», «бібліотеки-клуби», «інтелект-центри» та інші.

Створення таких моделей здійснюється відповідно до розробленого Проекту, з урахуванням потреб та побажань місцевої громади. Для реалізації зазначених цілей повинна бути задіяна певна ресурсна база, тобто надана фінансово-матеріальна підтримка.

Трансформація бібліотечного середовища може здійснюватися і без кардинальної зміни існуючого типу бібліотеки.

Бібліотечний простір сьогодні – це не лише простір для книг та інших носіїв інформації, у своїй переважній більшості – це простір для відвідувачів, який забезпечує їм повну свободу вибору необхідної інформації.

Термін «бібліотечний простір» включає в себе такі поняття:

- *професійний простір*, тобто компетенції бібліотечних працівників, їх готовність до впровадження інновацій та роботи щодо інформаційного забезпечення громади;

- *інформаційний простір* – інформаційно-ресурсна база бібліотеки, яка містить бібліотечні фонди, різні типи і види документів (на паперових, електронних носіях, текстові, графічні, аудіо - та відео, інші);

- *фізичний простір* – передбачає особливості організації інтер'єрів бібліотек, створення відповідних комфортних умов для роботи та відпочинку.

Основним базисом змін має стати професійний простір, тобто готовність команди до змін, пошуку креативу та інновацій, що не суперечать статусу закладу. Мова йде про перегляд місії бібліотеки та бібліотекаря, орієнтир не лише на постійних користувачів, але і на громаду. Працівник бібліотеки має бути менеджером і разом з тим соціальним працівником, психологом, педагогом, організатором дозвілля. Сьогоднішня вимагає відходити від стандартних стереотипів і впроваджувати творчі, сміливі ідеї. Продовжуючи працювати традиційно, ми вже відчули відтік користувачів, оскільки з'явилася інформаційна конкуренція. Від сформованого професійного простору залежить імідж закладу, гідний рівень його серед громади.

Помилковою є позиція, що стовідсоткове фінансування бібліотечного закладу вирішить усі проблеми. Сьогодні існує реальна можливість поліпшити виробничі аспекти власними силами. Для фахівця недостатньо володіти лише професійними знаннями та вміннями, бажання навчитися мислити творчо, прагнення до прогресивних змін забезпечує реалізацію задумів. На сайтах, в соціальних мережах бібліотечні працівники діляться досвідом, ведуть обговорення інноваційних процесів, які відбуваються у бібліотечних закладах. Варто запозичити не все, а найефективніше, враховуючи доцільність та реальні можливості без застосування фінансових витрат.

Функціональне призначення бібліотеки та процеси глобалізації інформаційного суспільства висувають як пріоритетний напрямок - формування інформаційного простору бібліотеки.

Сьогодні інформація не лише для традиційних потреб громадян, а й для вирішення складних питань: організації та розвитку бізнесових структур, вирішення соціальних, побутових, творчих, особистих проблем. Для задоволення таких запитів недостатньо використання фондів. Необхідні якісні зміни у наповненні інформаційного простору.

Переступивши поріг бібліотеки, відвідувач повинен самостійно обрати необхідне, скориставшись наповненістю інформаційного простору. Першочергово, користувачі можуть звернути увагу на облаштовану інформаційну зону. Вся важлива, на вашу думку, паперова інформація має бути запропонована для ознайомлення, а саме: відомості про бібліотечний заклад – його правила, плани, надання послуг, участь у проєктах, співпраця з державними та недержавними закладами, повідомлен-

ня про важливі події, ювілеї, акції, перемоги у конкурсах, рекламні матеріали, подяки меценатам, спонсорам і таке інше.

Саме розміщення бібліотечного фонду має бути зручним для відкритого доступу. У будь-якому приміщенні можна виділити «пріоритетні» місця, які часто відвідують користувачі та «мертві зони», якими користуються рідко. Цьому можна зарадити використовуючи певні прийоми. Це більш яскраве освітлення, використання кольорової гами. Книги будуть більш помітними, якщо їх представити блоком. Коли книги мають подібний дизайн обкладинки, читачу легше помітити і зацікавитися. Красиво і ефектно оформлені видання здаються не тільки більш привабливими, але і більш цікавими. Одну з книг на полиці доцільно повернути в анфас, особливо якщо це лідер попиту.

Візуальна популяризація фонду кожної бібліотеки залежить від її індивідуальних особливостей, але важливо, щоб простір був ефективно задіяним. Особливу роль відіграє зовнішній вигляд друкованих видань. Читач, не замислюючись, обере з полиці саму чисту і нову книгу, не звернувши уваги на зачитану і пошарпану. Тому фонд при вільному доступі повинен бути охайним. Користувач має бачити в бібліотечному закладі сучасний інформаційний центр, а не зібрання макулатури.

Бібліотечні працівники повинні володіти різними прийомами розкриття фонду. Серед них – представлення літератури одного автора, одного жанру, одночасна популяризація художньої літератури з науково-популярною чи прикладною, якщо вони мають спільні точки перетину (розглядаються спільні теми чи йде мова про певні речі).

Особливого значення сьогодні набуває розміщення бібліотечних меблів, зокрема книжкових стелажів. Доречні різні способи розміщення стелажів при відкритому доступі. Загально прийнято розміщувати стелажі рівними рядами під прямим кутом до вікон. При штучному освітленні вони виглядають непривабливо, створюють сумну атмосферу. Від цього потрібно відходити - розставляти стелажі у формі зигзагу, що візуально розкриває простір, чи півколом, півовалом, ялинкою чи по іншому. В середині них можна створити місця для відпочинку, ділового читання та інше.

Існує розміщення зірочками, тобто тиловою стороною до середини, або ж кабінками з відкриттям, у кожному порожньому напівцентрі,

тематичної зони для відвідувачів. Таке розміщення не лише ефективне та привабливе, а й надає можливість вивільнити простір.

Не варто захоплюватися всім і відразу. Почати можна з організації однієї зони, але обладнати змістовно так, щоб привабити користувачів, розвиваючи такі реконструкції і надалі.

Якщо приміщення дозволяє за розмірами, то можна розмістити виставкові стелажі нетрадиційно не вздовж стіни, а по іншому. Наприклад, оформити виставки на спеціальних вузьких виставкових стелажах, розташованих трикутником, тиловою стороною до середини. Така зміна приваблює, можна спробувати. Якщо виставковий ряд біля стіни – можна два стелажі розмістити кутом назовні або використати інші стилі розміщення, враховуючи будову приміщення, його розмір, розміщення вікон і таке інше.

Привернути увагу користувачів варто не лише завдяки особливій розстановці стелажів, а й кольором полиць, заголовків, ай-стоперів. Кожен стелаж, ресурси якого необхідно донести до користувача, повинен бути видимим. Потрібно надати читачу інформацію про значущість того, чи іншого видання, впливаючи на органи чуття. Більшість матеріалів повинні супроводжуватися описом, адже читач може і не запитати, та піти ні з чим. Ефекту можна досягти, використовуючи «гарячий стелаж», - книги особливо підвищеного попиту, актуальні, популярні, відомі чи навпаки - призабуті повинні привернути увагу відвідувачів. Або ж використовувати «книжкові розвали» - це справжній подарунок для тих, хто звик орієнтуватися на чужу думку і просто цікавих до такого масиву літератури.

Формуючи бібліотечний простір, працівники мусять враховувати особливості та інтереси не тільки користувачів, а і жителів спільноти, яку вони обслуговують, аби створити належні умови для різних потреб. Особлива увага приділяється продуманому дизайну та інтер'єру. Психологи стверджують, що зміна інтер'єру бібліотеки сприймається відвідувачами, як турбота про них.

З цією метою здійснюється зонування бібліотечного простору, зокрема організація зони релаксації. Для одних людей найкращий спосіб релаксації – це побути наодинці, усамітнитись. Для інших – поспілкуватись з іншими людьми. Тому має змінитись інтер'єр бібліотеки, обладна-

ний таким чином, щоб приваблював, запрошував, допомагав зосередитись і у той же час викликав почуття захищеності і спокою.

Людина, яка працює з книгою або комп'ютером, час від часу потребує психологічного розвантаження, тому важливо передбачити деталі інтер'єру, що мають релаксаційний характер.

Це можуть бути тематичні блоки, диванні куточки, арт-зони (вернісажі, простір для кіноманів, творчі майстерні, майстер-класи), інтелект-центри (клуб, студія, гурток, центри словесності, правової культури і таке інше), для яких виокремлюється певна територія.

Тематичні куточки доцільно створювати, враховуючи склад, категорію відвідувачів, їх побажання, нахили, можливості. Зазвичай, на практиці популярними стали зони релаксації, періодики, здоров'я, ділового читання, фантастики, любителів мистецтва, природи, тварин, садівників-городників, рукоділля, сімейного читання та інші. Зонування носить гнучкий характер, дозволяє користувачам перебувати у будь-якій зоні, враховуючи їхні потреби.

Простір бібліотеки, по можливості, має супроводжувати точка доступу Wi-Fi, адже відвідувачі приходять до бібліотеки не тільки для читання книг, а для отримання доступу до інформації через мобільні пристрої - смартфони, планшети, ноутбуки. Для них важливо створити зручні умови не лише для читання, а й послухати музику, пограти в ігри, почитати електронні книги, попрацювати за комп'ютером.

Зміна простору та зонування приміщення бібліотеки має передбачати надання нових послуг, орієнтованих на певні групи користувачів. Такими можуть стати об'єднання громадян, які цікавляться виготовленням виробів ручної роботи (hand made) та проведенням майстер-класів.

Бібліотеки є місцем зустрічі соціально активних літніх мешканців, людей з обмеженими фізичними можливостями, які завдяки волонтерській допомозі можуть відвідувати книгозбірню. Для них облаштовують частину території, - виділяють спеціальні кімнати, куточки, створюючи комфортне середовище.

Соціокультурні заклади сьогодні мають бути доступними для різних категорій користувачів, незалежно від соціального статусу чи вікової групи. Виховання майбутнього читача є суто бібліотечною роботою «на перспективу». З цієї метою в закладах для дорослих можуть ство-

рюватися тематичні зони для дітей. В той час, коли батьки обирають необхідну літературу та заняття для себе, діти розважаються у спеціально обладнаній дитячій зоні, в якій є можливість ознайомитися з дитячою літературою, пограти в ігри, забавитися іграшками, розважитися розмальовками чи іншим. У багатьох обласних, міських, районних бібліотеках України такий простір має свої переваги – користувачі з дітьми частіше стали відвідувати заклади, зросла їх чисельність.

Формуючи комфортне середовище, можна створити зону спортивного релаксу – встановити тренажери у вільній частині приміщення. Розмістити тут літературу, інформаційні матеріали щодо оздоровлення організму, виконання тих чи інших спортивних вправ, заняття нетрадиційними методами оздоровлення. Такий куточок особливо приваблює молодь, ним можуть зацікавитися і люди старшого віку. Приклади таких починань вже є в бібліотеках нашої області, зокрема велотренажер встановлено в Катеринопільській центральній районній бібліотеці, що посприяло активному залученню потенційних користувачів.

Звичними для відвідувачів стали куточки народознавства, краєзнавства. Проте швидкоплинний час змушує не стояти на місці, а діяти на випередження. Тому сьогодні бібліотека набуває більш виразніших масштабів у популяризації українознавства, українських національних традицій, звичаїв, культури, мистецтва, а також в утвердженні української мови, її вивчення, використання, доступності всім бажаним. Традиційні куточки можна замінити Центрами з українознавства та народознавства. З цією метою необхідно передбачити виділення певної частини простору та обладнати його відповідно до наданих рекомендацій (Методичні рекомендації ОУНБ, 2017р.), задіяти причетний до цього людський фактор – викладачів української мови та літератури, краєзнавців, письменників, працівників музеїв, волонтерів громадських організацій.

Розвиток комп'ютерних технологій надає можливість бібліотеці бути конкурентоспроможною на ринку інформаційних послуг. Формування бібліотечного простору неможливе без віртуального середовища, яке є місцем спілкування бібліотекаря і користувача, має безліч можливостей для популяризації книги і читання, сучасних бібліотечних послуг, залучення нових відвідувачів. Сьогодні набуває актуальності саме використання віртуального простору. Кожна бібліотека, яка має

комп'ютерну техніку, обов'язково створює власний офіційний веб-сайт, підтримує та розвиває його, наповнюючи новими матеріалами всі функціональні розділи.

Ще однією можливістю для реклами бібліотеки та її сервісів у віртуальному просторі є бібліотечний блог. Блог – скорочення від «веб лог», на якому у зворотньому хронологічному порядку публікуються короткі записи (пости). Блоги – різноманітні за змістом: від особистих щоденників до новин та серйозних публікацій. Основою будь-якого блогу мають стати три речі – частота, стислість та індивідуальність. Це означає, що нова інформація повинна з'являтися досить часто, не рідше двох-трьох разів на тиждень. Цікавий та унікальний зміст блогу - одна з найважливіших складових його успіху. Навколо нього, зазвичай, формується група людей, які цікавляться його тематикою або знають особисто автора. Окрім того, автори можуть отримувати миттєву реакцію у відповідь на повідомлення, оскільки відвідувачі, як правило, залишають свої коментарі до них. Використовуючи блоги для поширення своїх новин, доцільно постійно їх оновлювати, це - оперативна інформація про події, факти, проекти, програми, популяризацію доступних бібліотечних послуг і таке інше. Якщо бібліотека має свої представництва в соціальних мережах, можна вказати адресу свого блогу і бібліотечний простір буде суттєво розширеним, у результаті чого збільшиться коло користувачів.

Характерною ознакою успішної діяльності публічної бібліотеки сьогодні є її трансформація не лише у внутрішньому, а також і у соціальному просторі. Без реальних змін неможливо завоювати гідну оцінку серед місцевої громади, особливо в період створення Об'єднаних територіальних громад. Рівень бібліотечного закладу оцінюється починаючи від сучасного фасаду приміщення, особистості бібліотечного працівника - до сформованого ним бібліотечного простору, його значенням у комунікативному середовищі і закінчується діалогом-спілкуванням з відвідувачем.

Сьогодні є значна кількість опублікованих матеріалів з досвіду роботи щодо організації бібліотечного простору як за кордоном, так і в Україні. Варто лише мати бажання уміло скористатися ним заради інноваційних змін.

До вашої уваги рекомендовані матеріали:

Безручко, О. Бібліотечний простір для дітей: аспекти змін / О. Безручко // Бібл. планета. – 2015. – №2. – С.16-20.

Бібліотеки – центри українознавства та народознавства: метод. рекомендації / Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. обл. ради; уклад. Н.Д. Вітавська. - Черкаси. – 2017. – 8с.

Бычкова Е. О принципах экологического дизайна в организации современного библиотечного пространства / Е.Ф. Бычкова // Библиотечное ведение. – 2013. – №2. – С.118-121.

Виставкова діяльність – інформаційне обличчя публічної бібліотеки: методичні поради / Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. обл. ради; уклад. Т.Горда. – Черкаси, 2014. – 16 с.

Коротун, Н. Проста формула успіху бібліотеки: роздуми директора / Н.Коротун // Бібл. планета. - №4. – 2015. – С. 20-21.

Руденко, Л. «Арт-підвал» : бібліотека для молоді – молодь для бібліотеки / Л. Руденко // Бібл. планета. – 2016. - № 2. – С.20-21.

Сватула , Т. Сучасна бібліотека – європейський рівень обслуговування / Т. Сватула // Бібл. планета. – 2015. - №1. – С.6-8.

Талаласівська, М. Блоги публічних бібліотек України / М.Талаласівська // Бібл. планета. – 2016. - №3. – С.19-23.

Тверда, Т. Стратегія розвитку ЦБС як запорука її успішності / Т. Тверда, Л.Варюхіна // Бібл. форум: історія, теорія, практика. – 2017. - №3. – С.33-35.

Цяпкало, Л. Перша львівська медіатека як інноваційний бібліотечний простір / Л.Цяпкало, Н.Білута, Д. Данильченко // Бібл. планета. – 2016. - №1. – С. 21-22.

Шлепанова, Т. Місце бібліотек у сучасному світі / Т.Шлепанова // Бібл. планета. – 2017. - №2. – С.14-16.

Електронні ресурси.

Березюк, О. «Сучасний бібліотечний простір» запускають в столиці [Електронний ресурс]: створення пілотного проекту: веб-сайт /О.Березюк.– Електрон. текст. дані. – 2017. – Режим доступу: [http://www.unn.com/ua/uk/...](http://www.unn.com/ua/uk/)(дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору [Електронний ресурс] : веб-сайт // Матеріали міжнародної наукової конференції, Київ, 4-6 жовтня, 2016.- Електрон. текст. дані .– Режим доступу:[http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/...](http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/)(дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Бібліотечний простір – реальний та віртуальний [Електронний ресурс]: веб-сайт // Херсон.ОУНБ ім.О.Гончара. – Електрон. дані. – Херсон, 2016. – Режим доступу: <http://lib.kherson.ua/bibliotechniy-prostir...> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Бібліотечний простір – Виставкова робота [Електронний ресурс] : веб-сайт / Бібліотечному фахівцю // Націон.бібл. ім. Ярослава Мудрого. – Київ, 2009. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.profy.nplu.org/articles/php?lng> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Бібліотечний простір – Рекреаційні зони [Електронний ресурс]: веб-сайт / Бібліотечному фахівцю //Націон. бібл. ім. Ярослава Мудрого. – Київ, 2009. - Електрон. дані. - 2011. – Режим доступу: <http://profy.nply.org/articles.php?lng=uk&=1980> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Бібліотечний простір «розфарбовано» [Електронний ресурс]: веб-сайт / Могилянська бібліотека. – Електронні дані. – 2016. – Київ.– Режим доступу: [www/url: https:kmalibrary.wordpress.com/2015/02/02/color-spaces/](http://www.url:https:kmalibrary.wordpress.com/2015/02/02/color-spaces/) (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Вальчук Н. Створення зон у публічних бібліотеках [Електронний ресурс]: веб-сайт / Н.Вальчук // Полонська ЦБС. – Електрон.дані . – Режим доступу: <http://www.unn.com/ua/uk/> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Земляний А. Проект «Молодіжна бібліотека» [Електронний ресурс]: веб-сайт / Артем Земляний // Молодіжна секція УБА . – 2016. – Електрон. дані. Режим доступу:

[www/url: http://molod/ula.org/ua/novini/Item/481-proekt-molodizhna-biblioteka](http://molod/ula.org/ua/novini/Item/481-proekt-molodizhna-biblioteka) (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Зонирование пространства современной библиотеки с целью привлечения читателей разных возрастов и сфер интересов [Электронный ресурс]: веб-сайт / Справочник руководителя Учреждения культуры. – Электрон. данные. - 2015. – Москва, 2016. – Режим доступа: url:

<http://www.cultmanager.ru/article/5798-zonirovnie-prostranstva> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Організація бібліотечного середовища [Електронний ресурс]: веб-сайт /Матеріали обл. круглого столу, 31.05.2016 – Електрон. дані. – 2016. – Кузнецовськ, 2016. – Режим доступу: <http://on-libr.info/wp-content/2016/08/zb> (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Організація комфортного середовища [Електронний ресурс]: веб-сайт / 3 досвіду публічних бібліотек світу. – Електрон. дані. – Режим доступу: [http:// libr.rv.ua/ data/files/n.volyan/f37663a24064a0...docx](http://libr.rv.ua/data/files/n.volyan/f37663a24064a0...docx) (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.

Терещенко О.В. Організація простору сучасної бібліотеки [Електронний ресурс]: веб-сайт / О.В.Терещенко // ЦМБ ім. В.Г.Белінського ЦБС Шевчен. р-н м.Харкова, 2016. – Електрон. дані. – Режим доступу: [http:// belinskogo/kh.ua/ Organization%20of%20library%20space.html](http://belinskogo/kh.ua/Organization%20of%20library%20space.html) (дата звернення: 15.09.2017). – Назва з екрана.